

De Oude Ley



Jaargang 44
2022 nr. 2

KNNV
vereniging
voor veldbiologie
afdeling Tilburg

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Frans van den Heuvel, Alie Stofberg, Theo Peeters en Marie-Cécile van de Wiel.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Joost Horvers

Redactieadres: Atjehstraat 3, 5014 BK Tilburg, f.g.vdnheuvel@gmail.com

Tekst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als losse bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley: 21 februari, 21 mei, 21 augustus, 21 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren (papier) en 200 digitaal.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel

Veldhovenring 27

5041 BA Tilburg

013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Penningmeester: Huub Claessen

Wilgenlaan 2

2382 Poppel België

06 - 24633736 | penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies: Stella Wesel

Gluckstraat 41

5011 VE Tilburg

06 - 27055446 | excursies@tilburg.knnv.nl

Bestuurslid: Frans van den Heuvel

Atjehstraat 3

5014 BK Tilburg

06 - 52762288 | f.g.vdnheuvel@gmail.com

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie

Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IVN

Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media

Berry Staps

Website

www.knnv.nl/tilburg

Facebook

<https://www.facebook.com/KNNVTilburg/>

Redactioneel	1
KNNV-nieuws	2
Agenda	3
Nieuws uit de werkgroepen	10
Dagvlinders in de Dongevallei in 2021	12
Plant eens een boom	17
Vogelteldag in de gemeente Tilburg: 7 mei 2022	21
Blauwe hoed	23
Schimmels en het Wood Wide Web	25
Recensie: De Voorste Stroom van Moerenburg tot Durendael	28
Witte gij ut?	31

Redactioneel

Dit is het lentenummer van De Oude Ley 2022. Het redigeren en lay outten heeft plaatsgevonden begin maart in een periode met hele zonnige dagen. Hopelijk blijft dat de komende maanden regelmatig zo want er staan tal van interessante buitenactiviteiten op het programma. Ik noem hier 3 speciale: de Vogelteldag (met als coördinator Ben Akkermans, verderop in dit nummer meer informatie daarover), de Stadsbos 013-dag (waaraan vele KNNVers een bijdrage gaan leveren) en de Jubileumdag van onze vereniging. Daarnaast heeft Stella weer een aantal interessante excursies ingepland, opgenomen in onze vaste rubriek Agenda. De rubriek Nieuws uit de werkgroepen laat zien dat sommige werkgroepen actief zijn gebleven respectievelijk gaan worden. Daarenboven heeft Berry nog een extra verslag over de boomplantdag toegevoegd, een activiteit van de Plagwerkgroep. Dan hebben we uiteraard weer een paar fraaie artikelen en recensies over uiteenlopende onderwerpen. Van Guido (e.a.) over dagvlinders, van José over de wonderlijke wereld van de schimmels, een recensie van Alie over het fraaie boek De Voorste Stroom en last but not least de bijdragen van Rob over de stadsnatuur en Witte gij ut.

Veel leesplezier en daarna deelname aan KNNV-activiteiten toegewenst!
Frans van den Heuvel

Volop activiteiten

Wat fijn dat we de komende tijd weer volop activiteiten kunnen organiseren. Excursies (zie verderop onder Agenda) en cursussen behoren tot de vaste gerechten van ons KNNV-huis. Hieronder allereerst aandacht voor een drietal speciale gerechten.

Vogels in Tilburg

Op zaterdag 7 mei organiseert de vogelwerkgroep weer een Vogeltelddag in de gemeente Tilburg. Verderop in deze Oude Ley staat uitgebreidere informatie en op de website staat hoe de gegevens door te geven. Ook kunt u zich daar dan aanmelden voor een wandeling. Doe mee, tellen kan ook in uw eigen omgeving en zelfs in uw achtertuin.

Stadsbos013- dag

Op zondag 22 mei wordt door de gemeente Tilburg de Stadsbos013-dag georganiseerd. Het doel is de bezoekers kennis te laten maken met de verschillende gebieden in dit stadsbos door deel te nemen aan de georganiseerde activiteiten. Daarnaast wordt de Keltische boomcirkel geopend. Houd tegen die tijd de aankondiging in de pers in de gaten.

Jubileum 85- jaar bestaan

De datum is al gekozen: zaterdag 8 oktober. Het bestuur beraadt zich nog op een zinvolle en gezellige invulling en zal daar uiteraard vervolgens en aantal leden bij gaan betrekken. Wordt dus vervolgd maar zet de datum alvast in je agenda.

Cursussen

De cursus Ecologie, die in maart 2020 noodgedwongen moest stoppen, is in maart weer gestart. Henk Moller Pillot verzorgt deze cursus. In deze cursus leert hij ons het landschap beter begrijpen.

Daarnaast kunnen we eindelijk een cursus 'Diersporen' aankondigen.

Dieren in het veld zijn niet altijd direct te zien maar door de sporen die ze achterlaten, weet je dat ze er wel zijn. Hoe herken je het spoor, welk dier was hier? Wat zeggen sporen over het voorkomen en de leefwijze van zoogdieren en vogels? En laten reptielen en amfibieën ook sporen achter?

Tijdens deze korte cursus 'Diersporen' zal Annemarie van Diepenbeek je wegwijs maken in de mogelijkheden. Diersporen zijn er in vele typen en maten, die in 4 dagdelen niet allemaal behandeld kunnen worden maar de cursus geeft een goede oriëntatie op wat er allemaal is en waarop je als sporenzoeker moet letten.

De inschrijving is inmiddels gestart. Mocht u nog belangstelling hebben, kijk even op de website of bel de secretaris (☎ 013-5436541).

Datum	Onderwerp
8 april	Wandeling door Landgoed Heerenbeek.
10 april	Openbare landschapsexcursie Kaaistoep
23 april	Wandeling van Elsloo naar Bunde /Voorjaarsflora in Bunderbos
3 mei	Informatieavond Vogelteldag 2022
13 mei	Bezoek aan de Lange Rekken
21 mei	Wandelen langs het Engelermeer
22 mei	Stadsbos 013
10 juni	Stadswandeling Zaltbommel
18 juni	Vogels of vlinders/libellen Kampina
2 juli	Excursie naar Wortelkolonie en het Merkske
8 juli	Fietstocht door Gorp en Roover

Afspraken KNNV-excursies in verband met het coronavirus

Alle excursies zijn onder voorbehoud vanwege de coronamaatregelen. Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'.

We hanteren de volgende afspraken:

- Vooraf aanmelden bij de excursieleider -binnen de aangegeven periode- is noodzakelijk: geef je naam en telefoonnummer door, liefst per e-mail.
- De deelnemers, die zich hebben opgegeven, hebben geen klachten. Anders melden zij zich weer af.
- Deelnemen aan een activiteit is geheel op eigen risico.
- Kom op de fiets of met eigen vervoer. Carpoolen kan alleen met een mondkapje.

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013-5436541).

Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loep en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bel bij twijfel de excursieleider. Ook voor nadere informatie kunt u bij hem/haar terecht.

Het is de bedoeling dat het startpunt van meerdere excursies bereikbaar is met de fiets of met het openbaar vervoer. Maar soms is de auto het aangewezen vervoermiddel. Wij adviseren voor de meerrijders een vergoeding van € 0,30 per kilometer per auto.

Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op één van onze excursies.

8 april Vrijdag

Onderwerp	Excursie door Landgoed Heerenbeek
Tijd	9.00 - 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Aldi Spoordijk/Doornbossestraat Tilburg.
Contact	Van 31 maart t/m 6 april kun je je aanmelden bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). We rijden met de auto naar de plaats van bestemming. Wil je bij aanmelding aangeven of je een auto hebt en neem een mondkapje mee.
Omschrijving	Heerenbeek is één van de leembossen die deel uitmaken van het meer dan 1300 hectare grote gebied Mortelen en Scheeken. Het landgoedbos is relatief oud, namelijk uit de 2e helft van de 18e eeuw. In tegenstelling tot De Mortelen, dat afwisseling van landbouwgrond en bospercelen kent, is het bos in Heerenbeek aaneengesloten. Driekwart van het gebied bestaat uit vochtig loofbos. Men heeft hier vooral populieren aangeplant. De vochtige bodemgesteldheid wordt mede veroorzaakt door de leemlagen in de bodem. Er groeien in het voorjaar veel plantensoorten, zoals Bosanemoon, Slanke sleutelbloem, Eenbes en Grote keverorchis. Daarnaast worden Zwarte rapunzel, Kleine valeriaan, Boskortsteel, Gulden boterbloem en Schaafstro gevonden. Tot de broedvogels behoren Boomvalk, Torenvalk, Bosuil, Ransuil, Steenuil, Middelste bonte specht en Houtsnip.

10 april Zondag

Onderwerp	Openbare Landschapswandeling in de Kaaistoep
Tijd	10.00 – 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Hut van Homberg Kaaistoep
Contact	Van 2 april t/m 8 april kun je je aanmelden bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Let op: er kunnen slechts een beperkt aantal deelnemers mee.
Omschrijving	De Tilburgsche Waterleiding Maatschappij (TWM) had ter bescherming van het onderliggende grondwater ten zuidwesten van Tilburg grond in eigendom. Deze terreinen bestonden uit typische Brabantse grove-dennenbossen, heide en oude agrarische gronden. Midden jaren 90 kwam er een omslag in denken en werden de agrarische gronden natuurlijker ingericht. Er werden 13 poelen gegraven en er is een meander aangelegd in de Oude Leij en zo ontstond er een natuurgebied de Kaaistoep genaamd. Samen met Jaap van Kemenade, de beheerder van de Kaaistoep, ga je ervaren hoe dit landschap eruitziet en hoe dit beheerd wordt.

23 april Zaterdag

Onderwerp	Wandeling van Elsloo naar Bunde/Voorjaarsflora in het Bunderbos
Tijd	7.30 uur - gehele dag.
Locatie/Vertrek	We vertrekken om 7.30 uur vanaf het Burgemeester v.d. Mortelplein naar station Beek-Elsloo. Afstand circa 240 km. We wandelen vanaf station Elsloo naar station Bunde. Dit is een wandeling van ca 14 km met daarin flinke stijgingen en afdalingen. Vanaf Bunde nemen we de trein terug naar Elsloo en van daar uit gaan we weer met de auto naar Tilburg. Voor de treinreis en voor de autoreis graag een mondkapje meenemen.
Contact	Aanmelden, bij voorkeur via mailen naar Inge Radstake (✉ ijb.radstake@gmail.com of ☎ 013-5702506). Van 15 t/m 21 april kun je je aanmelden. Graag daarbij ook aangeven of je een auto hebt (en zo ja hoeveel mensen je mee kan nemen) of dat je wil meerijden.
Omschrijving	Het Bunderbos vormt het steilste hellingbos van Nederland met maar liefst een hoogteverschil van 80 meter op zeer korte afstand. Vanaf het station in Elsloo wandelen we naar het kasteelpark in deze plaats. Van hieruit lopen we via fors stijgende en dalende paden van het Bunderbos naar het plaatsje Bunde. De graslanden en bossen die de bronnen en beekjes omgeven zijn van grote landschappelijke en floristische waarde. Planten die we hierin aantreffen zijn onder andere Verspreid- en Paarbladig goudveil, Zwartblauwe rapunzel, Grote veldbies, Reuzenpaardenstaart, Christoffelkruid, Boszegge en veel ander moois. Dit gecombineerd met de forse stukken met Daslook maakt deze wandeling tot een waar feestje.

3 mei Dinsdag

Onderwerp	Informatieavond Vogelteldag 2022
Tijd	20.00 uur.
Locatie	Natuurmuseum Brabant, Spoorlaan 434, Tilburg.
Omschrijving	Op 7 mei verzorgt de vogelwerkgroep een Vogelteldag in Tilburg. Ter informatie en voorbereiding op de teldag wordt op dinsdagavond 3 mei een speciale avond gehouden over de Vogelteldag. Op deze avond blikken we terug op de Vogelteldag van 2021. We bespreken ook de top 10 van de meest waargenomen vogels en kijken naar de opvallende soorten die er te zien waren. Daarnaast bespreken we de soorten die momenteel veel te zien zijn.

13 mei Vrijdag

Onderwerp	Bezoek aan de Lange Rekken
Tijd	9.00 - 12.00 uur.
Locatie/Vertrek	Het kunstwerk aan het fietspad langs het kanaal vóór de brug van de Burgemeester Letschertweg (tangent).
Contact	Aanmelding is verplicht bij Mirjam Sikkers (☎ 06-82595787 of ✉ msikkers@planet.nl). Van 5 mei t/m 11 mei kun je je aanmelden.
Omschrijving	Het stroomgebied van de Oude Leij/Donge is tot en met de Reeshof in ontwikkeling gebracht. Verderop stroomt de Donge door de Lange Rekken. Dit gebied, buiten de bebouwde kom aan de noordwestkant van de Reeshof, omvat ongeveer 20 ha voormalig akkerbouwgebied (maispercelen). De Lange Rekken had en heeft potentie ter ontwikkeling van natuurwaarden. De gemeente heeft de grond aangekocht en wil het gebied inrichten als vogelgebied, daarmee teruggrijpend op de hoge ornithologische waarden die dit gebied had vóór de aanleg van de tangent. Guido Stooker is nauw betrokken bij de Lange Rekken en de ontwikkeling ervan en dus dé man om ons bij te praten over de toekomst van dit gebied. We gaan een fiets- en gedeeltelijk wandeltocht maken. Denk aan laarzen, het is een nat gebied

21 mei Zaterdag

Onderwerp	Wandelen langs het Engelermeer
Tijd	8.00 - 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Sportcomplex de Drieburcht Wagnerplein 1. Verzamelen bij de ingang van zwembad de Drieburcht.
Contact	Van 12 t/m 19 mei kun je je aanmelden bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	Het Engelermeer is genoemd naar het plaatsje Engelen, dat ten oosten van het Engelermeer aan de Dieze ligt. De plas is waarschijnlijk een restant van een oude stroomgeul van de Maas of de Dieze van vóór de 13e eeuw. Na de Tweede Wereldoorlog werd de plas gebruikt voor uitgebreide zandwinning, daardoor vergroot en uiteindelijk ingericht als recreatieplas, met uitzondering van het ondiepe noordelijk gedeelte dat een natuurgebied werd. 58 ha van het gebied Engelermeer wordt beheerd door Staatsbosbeheer als natuurgebied. Dit omvat een eendenkooi, open water, moerasbos, veenmosarm rietland en cultuurland. Het moerasbos behoort tot het elzenrijk essen-iepenbos en het droog essen-iepenbos. In 1990 werden landgeiten ingeschaard om het oprukkende struikgewas in te tomen. Het riet wordt tegenwoordig gemaaid in plaats van afgebrand. De eendenkooi is niet meer in gebruik en is nu een rustgebied voor watervogels.

Ook zijn er voorzieningen aangelegd voor de Oeverwaluw, zoals een oeverwaluwewand (1994). Deze vogel broedde hier al sinds het begin van de afgravingen. Ook een vleermuiskelder werd in dat jaar gebouwd

22 mei Zondag

Onderwerp **Stadsbos 013**
Omschrijving Bij de einddatum van het samenstellen van de Oude Leij is nog onvoldoende bekend wat er staat te gebeuren dus raadplaag de website om te volgen wat de ontwikkelingen zijn.

10 juni Vrijdag

Onderwerp **Stadswandeling Zaltbommel**
Tijd 8.55 – 14.00 uur.
Locatie/Vertrek Station Tilburg Centraal dus heb ov-kaart gereed.
Contact Van 1 t/m 8 juni kun je je aanmelden bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving Zaltbommel is een mooi vestingstadje aan de Waal met veel bezienswaardigheden en activiteiten. Vanaf de 13e eeuw werd Zaltbommel een belangrijke handelsstad, het kreeg stadsrechten (1231), stadsmuren (1316) en vestingwerken, die er nu nog zijn. We maken een wandeling langs deze vestingwerken en we bezoeken o.a. de kruiden- en heemtuin die tegen de oude binnengracht gelegen is. Verder gaat deze wandeling ook naar de Sint-Maartens kerk. Deze kerk met zijn karakteristieke stompe toren is een heel fraai voorbeeld van Nederrijnse gotiek. Het gebouw en de toren zijn van 1977 tot 1984 zorgvuldig gerestaureerd.



Zaltbommel aan de Waal (Foto Saxifraga S. Dijkse)

18 juni Zaterdag

Onderwerp	Vogels of vlinders/libellen excursie op Kampina Voor deze excursie kan je kiezen of je mee wilt voor de vogels, de vlinders/libellen of beide.
Tijd	7.00 - 10.00 uur voor de vogels. 11.00 – 14.00 uur voor de vlinders en andere insecten
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Logtse Baan, Oirschot.
Contact	Je kunt je aanmelden van 10 tot 16 juni door bij voorkeur te mailen naar Inge Radstake (✉ ijb.radstake@gmail.com of ☎ 013-5702506). Belangrijk: Bij het aanmelden aub duidelijk aangeven of je meegaat voor de vogels, de vlinders/libellen of beide! Voor insecten is het belangrijk dat het mooi weer is anders vliegen zij niet. Bij regen vervalt de vlinderexcursie!
Omschrijving	We gaan vandaag naar het zuidoostelijke deel van de Kampina. De Logtse velden, Bisschopsvelden en Smalbroeken. Hier komen we waterrijke bossen met open stukken tegen, de meanderende Beerze en afgegraven weilanden. Er is de laatste jaren hard gewerkt om het gebied te vernatten en het water schoner te krijgen. Eerst gaan we op zoek naar vogels en hopen, buiten de ‘gewone’ vogelsoorten ook de Koekoek, de Wielewaal, de Bosrietzanger en de Spotvogel te horen en zien. Misschien kunnen we een glimp opvangen van de Fluitier. Hopelijk zit hij weer op dezelfde plek te broeden. Om 11.00 uur, als het warm genoeg is, gaan we op zoek naar vlinders (met veel geluk de Kleine ijsvogelvlinder, de Grote vos en de Grote weerschijnvlinder), libellen (Weide- en Bosbeekjuffer, Blauwe breedscheenjuffer, Smaragdlibel, Viervlek) en natuurlijk andere insecten die we tegenkomen.

2 juli Zaterdag

Onderwerp	Excursie naar Wortel-Kolonie en het Merkske
Tijd	9.00 - 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burg van de Mortelplein (Spar)
Contact	Van 24 t/m 30 juni kun je je aanmelden bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Stella verzorgt alleen de coördinatie van vertrekplek naar de startlocatie. Jan Cortens leidt de wandeling.
Omschrijving	We starten onze excursie bij Bezoekerscentrum De Klapekster, Kolonie 41 te Wortel, België. Dit vormt de toegangspoort tot de natuurgebieden Wortel-Kolonie, Castelreesche Heide en het Merkske. Wortel-Kolonie werd opgericht in 1860 om de Wet op de Landloperij van 1844 op te volgen. Landlopers en bedelaars werden hier opgevangen in een omgeving met landerijen waar ze heropgevoed werden tot de boerenstiel.

Tot in mijn jeugd (Jan Cortens) werd jonge Belgen steeds op het hart gedrukt steeds in het bezit te zijn van 20 Belgische franken. Anders kon men immers door de gendarmerie naar de kolonie gevoerd worden. Door druk van Europese mogendheden verviel de Wet op de Landloperij in 1993, hetgeen het einde betekende van Wortel-Kolonie als landloperskolonie. Nu is het een geliefkoosd wandel- en natuurgebied geworden met interessante historische sites. In 2021 werd het samen met het nabijgelegen Merksplas-Kolonie uitgeroepen tot UNESCO-werelderfgoed.

Hierna gaan we naar het grensoverschrijdende Merkske dat beheerd wordt door Natuurpunt, Agentschap voor Natuur en Bos en Staatsbosbeheer. Dit rivierdal wordt gekenmerkt door kleinschalige hooilanden, gemaaid met de zeis, en weilanden begraasd door oude rundersoorten en schapen. Verwacht u aan vogelsoorten, Wielewaal, Grutto en Blauwborst. Planten worden vertegenwoordigd door Moesdistel, Knolsteenbreek en Zonnedauw.

Tot slot kan je nagenieten in de door vrijwilligers uitgebate De Klapekster bij een koffie of Gageleer. De opbrengst vloeit rechtstreeks terug naar de bezochte gebieden.

8 juli Vrijdag

Onderwerp	Fietstocht door Gorp en Rovert
Tijd	Afstand ± 35 km 9.00 - 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burg van de Mortelplein (Spar)
Contact	Van 30 juni t/m 6 juli kun je je aanmelden bij bij Pieter Müller (✉ pmueller@xs4all.nl).
Omschrijving	Gorp & Rovert is een particulier landgoed met een heel eigen karakter en een oude geschiedenis. Tegenwoordig beslaat het landgoed 1200 ha, waarvan 400 ha landbouwgrond. Het gebied bestaat uit oude loof-, naald- en gemengde bossen, heide en enkele vennen. Het Papschot wordt omringd door een vochtig heidegebied met Klokjesgentiaan en Witte snavelbies. Wulp en Wintertaling broeden hier, terwijl Groenpootruiter, Zwarte ruiter, Tureluur en Oeverloper hier eveneens verblijven. De bossen langs de Rovertse Leij hebben de grootste natuurwaarde. Hier zijn vele (broed)vogels, zoals Bosuil, Zwarte specht en andere spechtsoorten, Boomklever, Goudvink, Vuurgoudhaantje, Kruisbek, Wielewaal, Raaf, Wespendif en Fluiter. De route gaat over verharde en onverharde wegen/paden die goed berijdbaar zijn, we stappen regelmatig af bij bijzonder plekjes. Afhankelijk van het weer kan de route ingekort worden.

Plagwerkgroep

De plaggroep is weer opgestart en heeft het druk. Naast de geplande werkdagen op de eerste zaterdag van de maand zijn er enkele extra activiteiten uitgevoerd.

Op 29 januari hebben we een boomplantdag georganiseerd. Daarbij zijn 150 inheemse bomen geplant (zie verslag in deze Oude Ley).

Op 12 februari is een wilgenknotdag georganiseerd. Op een terrein van Brabants landschap in Biest-Houtakker zijn in totaal 45 wilgen onder handen genomen. Na een heel koude start slaagde de zon erin om de koude weg te branden en werd het een prachtige dag. De beheerder van Brabants landschap was zeer tevreden over het resultaat.

We hebben de laatste tijd extra aandacht gegeven aan het betrekken van jongeren bij de natuur. Dat heeft geresulteerd in 2 stageplaatsen voor middelbareschool leerlingen en 2 jongeren hebben zich aangemeld om een aantal keer mee te helpen en dan te bepalen of ze aansluiten bij de groep. In totaal dus 4 jongeren.



De plaggroep zoekt het wat hoger op (Foto B. Staps)

**Doorstart
Werkgroep
Geologie**

Door corona en verschillende andere oorzaken zijn de fossielen- en de mineralenkring gestopt met hun activiteiten. Maar geologie is natuurlijk verbonden met het landschap wat we zien. Daarom is het prettig dat enkele leden besloten hebben tot een doorstart van de geologische activiteiten. Zij gaan verder als werkgroep Geologie van de KNNV, komen bijeen op de eerste dinsdag van de maand in Natuurmuseum Brabant van 19.30 – 22.00 uur.

Vind je het leuk om kennis te maken of je hierbij aan te sluiten?

De contactpersoon is voorlopig Hanneke Bogaerts, ✉ Hbogaerts@home.nl

**Paddenstoelen
korstmossen-
werkgroep**

De eerste helft van het jaar is voor de paddenstoelenwerkgroep altijd een rustige tijd. In januari zijn we weer van start gegaan met de gebruikelijke fotoavonden, waarop de leden van de werkgroep foto's van het afgelopen seizoen laten zien. De eerste twee avonden hebben online via Zoom plaatsgevonden. We zullen kijken of er mogelijkheden zijn om de volgende in het Natuurmuseum te houden. Welke onderwerpen er na de fotoavonden nog behandeld zullen worden is nog niet bekend. Er komt waarschijnlijk nog een avond over waarnemen via apps op je tablet of mobiele telefoon. Binnenkort gaan we ook weer het programma voor het komende seizoen samenstellen. Het definitieve programma zal op de website van KNNV-Tilburg geplaatst worden.



De paddenstoelen werkgroep aan het werk (Foto J. Langens)

Dagvlinders in de Dongevallei in 2021



Guido Stoker, Monique Simons & Karina Fonseca Azevedo

Vlinders uit de winterslaap

Met het lengen van de dagen en het stijgen van de temperaturen komt het vlinderseizoen gelukkig weer in zicht. Om ons enthousiasme voor het vlinders uit de winterslaap te laten ontwakken hieronder een verslag van onze vlindermonitoring in de Dongevallei in 2021. Het was alweer 12 jaar geleden dat Peter van Ruth bij zijn inventarisaties van de flora van de Dongevallei ook de dagvlinders en libellen in zijn opschrijfboekje noteerde. Zelf (Guido) had ik het te druk met vogelinventarisaties en dag- en nachtvlindermonitoring in m'n andere studiegebieden. Daarom was ik blij dat beide co-auteurs van dit artikel zich in 2020 bij mij melden met de vraag hoe ze konden bijdragen aan de kennis over de natuurwaarden van de Dongevallei en welke plant- of diergroep zich daarvoor het beste zou lenen. Dagvlinders zijn er in Nederland maar een beperkt aantal, goed herkenbaar en uitgebreid gedocumenteerd en daardoor heel geschikt om als hobby met natuurstudie te beginnen. Er is een landelijk meetnet beschikbaar met een duidelijke monitoringmethodiek en bovendien goed begeleid vanuit De Vlinderstichting. Gelukkig sprak dat de dames allemaal erg aan en zijn we afgelopen april gestart met een vlinderoute in de Dongevallei. Omdat het de eerste keer is dat deze route werd gelopen, wordt hieronder wat uitgebreider ingegaan op de werkwijze.

Werkwijze

Een vlinderoute in het landelijke Meetnet Dagvlinders bestaat uit een aantal transecten van elk 50m lengte door een bepaald, min of meer uniform biotoop. De route wordt wandelend afgelegd, waarbij de waarnemer een 'kubus' van ca. 2,5x2,5x2,5m (lxbxh) om zich heen observeert op het voorkomen of voorbijvliegen van dagvlinders. De afmetingen van die kubus moeten qua ruimte en tijd wat soepel gehanteerd worden. Een vlindertje dat eerst nog buiten die begrenzing valt, kan 20 seconden later wèl binnen die waarneemruimte vliegen. 't Is ook maar hoe snel je loopt. Omdat Monique en Karina zich voor het eerst met dagvlindermonitoring bezighielden, was het gebruik van een vlindernet in het begin noodzakelijk. Maar al snel was het soortenspectrum in de Dongevallei hen goed bekend om de vlinders ook in de vlucht te kunnen herkennen. Alleen de blauwtjes en dikkopjes moeten toch wel even van dichtbij bekeken worden. Soort en aantal werden genoteerd op een protocolformulier en naderhand thuis ingevoerd in de database van de Vlinderstichting. Werkwijze en resultaten (met tabellen) zijn uitgebreid beschreven in het Jaarverslag Dongevallei eo. 2021.

De dagvlinderroute in de Dongevallei bestaat feitelijk uit twee routes van elk 12 secties, elk aangegeven door blauwe markeringen op paaltjes of bomen. Route Dongevallei-zuid ligt in de deelgebieden Grote Beemd, resp. Valleiplas, beginnend aan de zuidzijde van de Dongevallei nabij de stuw aan de Dalemdreef en ongeveer eindigend bij de stuw aan de Reuverlaan. Route Dongevallei-noord voert door de deelgebieden Residence Dongevallei en langs de Marleplas, beginnend aan de Reuverlaan en eindigend aan de Middeldijkdreef. De bedoeling is dat de route tussen 1 april en 1 oktober regelmatig verspreid over deze periode, geheel of gedeeltelijk wordt gemonitord. Een en ander is afhankelijk van de beschikbare agendaruimte van de waarnemers en natuurlijk de weersomstandigheden. Want er wordt alléén geteld tussen 11 en 17 uur, als het warmer is dan ca.15°C èn er minder wind staat dan 3 Beaufort. Bij voorkeur bij zonnig of half bewolkt weer.



*Sommige vlinders lijken zo sterk op elkaar dat deze even gevangen moeten worden om te determineren.
(foto G. Stoker)*

Weers-omstandigheden 2021

En dat laatste aspect, het weer, viel dit seizoen qua 'vlinderweer' niet mee. Vooral het voorjaar was guur, te koud en te nat. Op 7 mei viel er nog een laagje sneeuw! De maanden april en mei hebben we daarom relatief weinig veldbezoeken gebracht die ook nog eens weinig vlinders opleverden. De bekende 'juni-dip' leverde ook niet veel vlinders op. Juli was juist wèl een heel geschikte maand met veel waarnemingen. Augustus en september ook, maar toen waren twee van de drie vlindertellers regelmatig of langdurig met vakantie. Monique en Karina hebben naast de start van hun natuurhobby ook nog gewoon een werkzaam leven en een gezin. In dit eerste jaar van de samenwerking, was het op elkaar afstemmen van de beschikbare tijd daarom soms wel een puzzel. In totaal is er op 27 dagen door één of meerdere personen (een deel van) de route gelopen: zuid 18x en noord 9x. Er is door ons drieën samen in totaal ruim 36 uur geteld. Omdat we op sommige dagen samenliepen, is de daadwerkelijke duur van de telling echter 26 uur: Dongevallei-zuid: 19,5 uur en Dongevallei-noord: 6,5 uur.

Biotoop-beschrijving

Het is natuurlijk van belang in wat voor soort terrein de dagvlinders worden geteld; een bosgebied heeft een andere dagvlinderfauna dan een grasland- of moerasgebied. De Dongevallei is een circa 25 jaar 'oud' natuurontwikkelingsgebied in een beekdal dat een relatief spontane ontwikkeling mag doormaken. Het oorspronkelijke open landschap wordt steeds meer ingenomen door ruigte en beekbegeleidende bosjes. Behalve door begrazing met Hooglandrunderen wordt ca.75% van de grazige terreindelen jaarlijks gemaaid, vooral om de massale bosopslag van els en berk in toom te houden. Het zuidelijk gedeelte van de Dongevallei bestaat uit vrij droge zandgronden; de twee noordelijke gebiedsdelen zijn veel natter en kennen hier en daar lemige en venige bodems. Behalve de Dongebeeck bestaat de water- en moerascomponent uit een twintigtal poelen. De vlindertransecten zijn alle gelegd in de meest grazige (zonnige) terreindelen van de Dongevallei.

Resultaten

Er zijn op beide vlinderroutes samen 381 vlinders geteld en in totaal 18 soorten dagvlinders waargenomen. Op beide routes werden 14 soorten geteld, maar de zuidelijke route was verreweg het vlinderrijkst (315 om 66 getelde exemplaren). Bedacht moet worden dat route Dongevallei-zuid wel bijna 2 keer zo vaak is gelopen. Maar het lijkt ook evident dat het drogere, meer open en graziger habitat op de zuidelijke route aantrekkelijker lijkt voor de waargenomen dagvlinders.

De talrijkste soort is het Bruin zandoogje (91 exemplaren), op de voet gevolgd door het Hooibeestje (81 exemplaren). Maar ook het Bont zandoogje (48 exemplaren) in de bossiger terreindelen en het Klein koolwitje (40 exemplaren) werden frequent gezien. Opmerkelijk was het aantal Oranje zandoogjes (19 exemplaren), voornamelijk beperkt tot de zuidelijke route op de drogere zandgronden. Bijzonder blij waren we met de waarnemingen van het Bruin blauwtje (9 exemplaren) op de zuidelijke route.

Dit is een nieuwe soort ten opzichte van de waarnemingen van Peter van Ruth. De andere blauwtjes (Icarus- en Boomblauwtje) werden, zoals verwacht in kleine aantallen gezien, net als de Kleine vuurvlieder en het Zwartsprietdikkopje. We hadden van beide soorten meer waarnemingen verwacht. Behalve het Klein gaderd witje (maar dat is een landelijke trend), deden de koolwitjes het goed; de aantallen van de Citroenvlieder vielen echter tegen. De weinige waarnemingen van Daggpauwoog (gedurende het seizoen slechts 1 ex. langs de route) was echt opvallend. Met name in de laatste weken van het vlinderseizoen, toen overal in ons land veel zwervende exemplaren en sterk trekgedrag van deze soort werd vastgesteld en van de Atalanta. Van deze laatste soort werden toen in de Dongevallei wèl veel exemplaren gezien, waaronder 9 bij elkaar op een bloedende berk. Tenslotte nog enkele waarnemingen van de Koninginnenpage en Distelvlieder in de periode dat deze trekvlinders overal in Nederland werden waargenomen. Kleine vos, Landkaartje, Koevinkje en Oranjetipje, soorten die in de Dongevallei wèl verwacht mogen worden, zijn in seizoen 2021 niet gezien. Behalve voor het Oranjetipje (Pinksterbloem is wèl in de natte delen van de Dongevallei aanwezig), komt het ontbreken van die soorten overeen met de landelijke negatieve trend.



het Bruin zanddoogje, in 2021 de meest getelde soort in de Dongevallei (foto T. Cramer)



Het Bruin blauwtje is een nieuwe dagvlinder-soort voor de Dongevallei (foto T. Cramer)

Dit jaar zijn ook de vlinders geteld die buiten de transecten zijn waargenomen. Daar werden overigens geen andere soorten gezien. Ook is geprobeerd de dagactieve nachtvinders te tellen. Maar door gebrek aan ervaring bij de dames zijn deze niet consequent bijgehouden en dus ook niet verwerkt in de databank. Op de route zijn ondermeer: Sint-Jacobsvlinder, Gamma-uil, Lieveling, Gestreepte goudspanner, Zuringspanner, Duikermot en Geelbandlangsprietmot waargenomen.

Plant eens een boom

Berry Staps

40 miljoen bomen

Nederland heeft de ambitie om in de aankomende 10 jaar meer dan 100 miljoen bomen bij te planten. Brabant heeft aangegeven 40 miljoen bomen te willen planten om de ontbossing tegen te gaan. Brabants Landschap, de Brabantse Milieufederatie en IVN

Brabant dragen hier graag aan bij met 'Plan Boom'.

Dit was de introductie van een mail van Brabants landschap met daarin tevens het verzoek of wij, als groene vrijwilligersgroep, willen helpen met het realiseren van die 40 miljoen bomen.

Nou is 40 miljoen wel erg veel maar we kunnen wel kijken wat we kunnen doen.

Het project waarin dit gerealiseerd moet worden heeft de naam 'Plan boom' gekregen. Het is daarbij de bedoeling dat er nieuwe landschapselementen of nieuwe bosjes gerealiseerd worden. Dit kan op gemeenteground zijn, bij particulieren in het buitengebied, maar ook bij agrariërs of andere grondeigenaren.

De voorwaarde die aan de werkgroep worden gesteld is dat zij de bomen de komende 5 jaar gaan onderhouden. Dat wil zeggen vrijhouden van onkruid en snoeien.

Plan boom

Als wij op de hei werken dan verwijderen wij nogal eens een boompje. De heide is namelijk een open landschap en die moet vrij blijven van dichte begroeiing. Het project 'Plan boom' is een mooie gelegenheid om een aantal bomen die wij verwijderd hebben te compenseren.

We zijn ingegaan op het verzoek van Brabants landschap om mee te helpen om die 40 miljoen bomen te planten.

Na een zoektocht voor een mooie plek waar we een houtwal of struweelhaag kunnen planten is het oog gevallen op een locatie op Den Ooievaarsnest in Goirle.

Struweelhaag

Op het voormalige landgoed Den Ooievaarsnest staat een authentieke Vlaamse schuur. Rondom de schuur is een schapenweitje met een waterpartij beukenhagen en oude rassen

fruitbomen. Het ontbreekt nog aan een mooie struweelhaag voor de insecten en vogels. Naast de werkschuur is nog een stuk ruige grond. Voor de insecten en vogels, maar ook cultuurhistorisch, zou het mooi zijn als daar een mooie struweelhaag zou komen.

Plan gemaakt

We hebben een plan ingediend en in het kort komt het erop neer dat het geaccepteerd is. We kunnen aan de slag. Het begint met het samenstellen van de plantenlijst.

Het moeten natuurlijk inheemse planten zijn die bijdragen aan een goede biotoop voor insecten en vogels.

Dus gezocht naar bloeiende planten die vanaf vroege voorjaar tot de zomer voldoende nectar kunnen leveren aan de insecten. En vervolgens ook bessen en zaden produceren voor de vogels in het najaar en winter.

In samenwerking met Brabants landschap zijn we uitgekomen op de volgende plantenlijst.

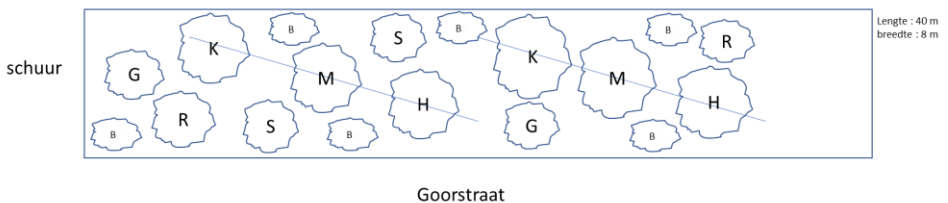
- Gele kornoelje (*Cornus mas*)
- Hondсроos (*Rosa canina*)
- Tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*)
- Gelderse roos (*Viburnum opulus*)
- Sleedoorn (*Prunus spinosa*)
- Hazelaar (*Corylus avellana*)
- Brem (*Cytisus scoparius*)

Vervolgens moet er een beplantingsplan gemaakt worden.

In het beplantingsplan is rekening gehouden met de kenmerken van de planten om een mooie opbouw van de struweelhaag te verkrijgen. Hoge planten in het midden, lagere aan de buitenkant. Licht minnende aan de buiten (zuid) kant.

Plantschema : Struweel haag Ooievaarsnest

Versie 0.3



Soortenlijst

- K - Gele kornoelje (*Cornus mas*)
- R - Hondсроos (*Rosa canina*)
- M - Tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*)
- G - Gelderse roos (*Viburnum opulus*)
- S - Sleedoorn (*Prunus spinosa*)
- H - Hazelaar (*Corylus avellana*)
- B - Brem (*Cytisus scoparius*)

Aan de slag

En dan kan er geplant worden.

Op de plantdag zijn 10 mensen gekomen.

De grond was al omgewerkt en daarbij is nogal wat rommel boven gekomen. Dat is eerst verwijderd. De planten zijn op soort klaargelegd en de schoppen staan klaar. Na een korte introductie over de eigenschappen van de planten en de plek van de planten in het beplantingsplan kan het planten beginnen.

Het is nogal lastig om op een braakliggend terrein te bepalen waar je moet beginnen. Er is geen referentiepunt. Je ziet de twijfel bij de planters, zullen we hier beginnen of toch meer naar links? Moet hier de Kornoelje of de Hazelaar? Zou dit 20 meter zijn?

Geleidelijk aan komt er een structuur in de beplanting en gaat het ineens erg snel en staan de planten in de grond.



Een touw geeft een beetje houvast bij het bepalen van de plantplaatsen (foto B. Staps)

Klein greppeltje

Het werk wordt afgesloten met het graven van een klein greppeltje. Dat roept vragen op. Een greppel voert water af dat willen we toch niet? Nee dat willen we zeker niet. Er zijn 2 redenen om toch de greppel te graven. De eerste reden is uit cultuurhistorisch oogpunt. Vroeger werd vaak een greppel gegraven langs wegen en struweelhagen. De tweede reden is om te voorkomen dat auto's en motoren 'per ongeluk' door de beplanting zouden rijden. Ter info de greppel watert niet af. Als dank voor het geleverde resultaat worden we door Niko getrakteerd op een lekkere vlaai. De overbuurman heeft ons zien werken en vraagt of we dit ook op zijn perceel kunnen doen. Als er dit jaar weer budget beschikbaar is kunnen we dat zeker doen. Dus wellicht komt er nog een vervolg. Maar we gaan eerst afwachten wat er gaat groeien. Er zal ook wel veel (on)kruid gaan groeien. Die (on)kruiden zullen we een beetje moeten beperken om te voorkomen dat dit te veel gaat concurreren met de aanplant. Na een paar jaar zullen we met enige regelmaat moeten snoeien. Hopelijk wordt het dan een hele mooie struweelhaag waarin volop bloemen voor de insecten gaan bloeien en daarna veel bessen zijn voor de vogels. Natuurlijk mogen de passanten ook genieten van een mooie struweelhaag in een cultuurhistorisch landschap. We hebben vandaag niet de 40 miljoen bomen gehaald maar toch zeker een goede bijdrage geleverd met de 150 bomen die we geplant hebben.



Over enkele jaren staat hier een mooie struweelhaag. (foto B. Staps)

Vogelteldag in Tilburg: 7 mei

In 2021 werden 101 verschillende vogelsoorten waargenomen in de gemeente Tilburg. In navolging van deze succesvolle Vogelteldag wil de vogelwerkgroep van de KNNV-afdeling Tilburg dit voorjaar opnieuw een teldag houden. Natuurlijk willen we het aantal vogelsoorten met uw hulp evenaren of zelfs te overtreffen. Ben jij daar ook benieuwd naar? Speur dan met ons mee op zaterdag 7 mei!



Welke vogels zitten er in Tilburg (foto B. Akkermans)

Waar zitten die vogels?

Iedere vogel heeft een eigen plaats waar hij het liefst leeft. Een Waterhoentje leeft bij vijvers en in moerassen, de Boomklever klautert op de takken van oude bomen, huismussen en gierzwaluwen duiken onder de dakpannen om daar te broeden. Het maakt dus niet uit waar je kijkt, want elke plek levert verrassingen op. De vogels moeten wel binnen de grens van de gemeente Tilburg gezien of gehoord zijn. Dat betekent dat je ook in de dorpen Berkel-Enschot, Udenhout en Biezenmortel kunt kijken of breng een bezoek aan bijvoorbeeld De Brand, De Leemkuilen, De Dongevallei, de Oude Warande, het Wandelbos of één van de vele wijken en parken in de stad. Wil je niet op pad, dan kun je ook de vogelsoorten in je eigen tuin noteren.

Vorbereiden?

Het leuke is dat iedereen waarnemingen van vogels door kan geven. Als je nog niet alle vogels kent, is dat geen enkel probleem: je noteert dan alleen de soorten die je wel kent. Je kunt je ook een beetje voorbereiden. Op de website van de KNNV-afd. Tilburg vind je bij 'Vogelteldag' een groot aantal vogels opgenomen die je mogelijk kunt vinden in jouw tuin, het park, bij het water, of op een andere locatie. Door op de foto van een vogel te klikken krijg je meer informatie over die vogel, zoals de kenmerken, het leefgebied, het geluid/de zang van de vogel. Meer informatie en tips over vogels en de Vogelteldag vind je op de website van KNNV-Tilburg  www.tilburg.knnv.nl


Ter informatie en voorbereiding wordt op dinsdagavond 3 mei een speciale avond gehouden over de Vogelteldag. Op deze avond blikken we terug op de Vogelteldag van 2021. We bespreken ook de top 10 van de meest waargenomen vogels en kijken naar de opvallende soorten die er te zien waren. De avond vindt plaats in Natuurmuseum Brabant en begint om 20.00 uur.

Hoe kun je meedoen?

Dat is heel eenvoudig: je maakt op 7 mei een wandeling van plm. 3 kwartier in een zelfgekozen omgeving of speurt eenzelfde tijd je tuin af. Je probeert zoveel mogelijk vogels te ontdekken: dat kan een zittende, fluitende of overvliegende vogel zijn.

Je noteert de namen van de vogelsoorten en geeft voor elke soort aan hoeveel je er hebt gezien. Je kunt ook meerdere wandelingen maken maar je moet dan wel per telgebied de waarnemingen doorgeven.

Het is ook mogelijk om op 7 mei met een vogelkenner op pad te gaan in Het Wandelbos, Moerenburg, De Brand, De Katsbogten en De Lange Rekken. .

De meeste excursies zullen aan het begin van de dag vertrekken. Denk daarom aan warme kleding. Wel graag zelf schrijfmateriaal meenemen voor de jouw vogellijst van die dag. Voor deze excursie kun je uiterlijk 5 mei opgeven via de website KNNV-Tilburg  www.tilburg.knnv.nl

Waarnemingen insturen

Op de website vind je ook een link naar het formulier om jouw waarnemingen door te geven. Na enkele weken ontvang je een verslag van de waarnemingen.

De KNNV-afdeling Tilburg hoopt met alle extra ogen en oren meer dan 100 vogelsoorten in de gemeente Tilburg te kunnen ontdekken.

Dat zou een heel mooi resultaat zijn!

Nationale vogelweek

Op 8 mei start ook de Nationale Vogelweek. Alle waarnemingen die in Tilburg zijn gedaan, worden doorgegeven en tellen mee met de landelijke waarnemingen.

Blauwe hoed

Rob Vereijken

Cornelis Vreeswijk

Veronica, Veronica, waar is je blauwe hoed? Cornelis Vreeswijk zong daar jaren geleden al over. Zonder die hoed zag ze er verdrietig uit en ze miste ook haar lief. Ook de ereprijs, met de wetenschappelijke naam Veronica, ziet er triest uit als de blauwe bloemblaadjes zijn afgevallen. Die raken soms erg snel los en vallen op de grond.

Ereprijs

Ereprijsen komen in onze siertuinen en in de natuur vrij veel voor. Juist die blauwe bloemkleur heeft vast geholpen om zo populair te worden. Hoewel veel bloemen vijf kroonbladeren hebben, heeft de ereprijs er maar vier. Die blaadjes zijn ook nog verschillend van grootte. De twee die naar de zijkanten wijzen zijn even groot. Het bovenste bloemblad is meestal het grootst en het onderste is smaller en wijst naar beneden. Vaak zijn ze nog extra versierd met donkerblauwe of roze strepen. Dat zijn honingmerken die de insecten de weg wijzen naar de nectar in de bloem. Als de bloemen worden aangeraakt, dan valt de kroon vaak in zijn geheel af omdat de kroonbladeren aan de voet vergroeid zijn. En omdat ook de meeldraden daaraan vastzitten, raakt de bloem die ook kwijt. Het zijn er maar twee, die normaal lang gesteeld buiten de bloem uitsteken.



Veldereprijs (foto H. Kuipers)

Draadereprijs

Twee soorten ereprijs vallen in onze steden in april op, maar allebei op een heel andere plek. De Draadereprijs draagt losse lang gesteelde bloemen in de oksels van zijn bladeren. De bloemen zijn erg groot: 1 tot 1,5 cm in doorsnee. Het is een echte gazonbewoner, die het gras een blauwe kleur geeft. Hij kruipt tussen het gras door en steekt hij zijn kop boven het maaiveld uit, dan wordt hij meteen een kopje kleiner gemaakt. Voor de plant is dat geen probleem, want ieder stengelstuk groeit weer uit tot een nieuw plakkaat Draadereprijs. Dat is ook de enige manier waarop de plant zich kan verspreiden omdat hij in Nederland nooit rijpe vruchten draagt.

Veldereprijs

Een veel algemenere ereprijs op open grond, muren, trottoirs, moestuintjes en randen van gazons is de Veldereprijs. Hij heeft ook prachtige blauwe bloempjes, alleen die zijn maar twee tot drie millimeter groot. Hoewel deze ereprijs vrijwel het hele jaar door bloeit, valt hij nu het meest op omdat de andere planten om hem heen nog vrij klein zijn. Niet dat hij zelf zo groot is; hij kan al bloeien als hij enkele centimeters groot is en veel hoger dan dertig centimeter wordt hij niet. De zadjes ontkiemen al in de nazomer en de herfst. De jonge plantjes komen gemakkelijk de winter door en vormen nu bloemen. In de randjes tussen de huismuur en de trottoirtegels staan vaak honderden planten te wachten op het voorjaar. De gekartelde bladeren worden naar de top van de stengel vaak wat kleiner en daartussen moet je dus de bloemen zoeken. Op stenige plekken is deze eenjarige ereprijs vaak al in mei of juni op zijn retour en uitgebloeide plantjes staan dan nog lange tijd overeind. Bij vochtig weer kunnen zaden weer kiemen en een nieuwe generatie Veldereprijs staat op.

Een hartje

De vruchtjes van de ereprijs hebben een heel kenmerkende vorm: het is een hartje. De stijl die in het midden van het hartje omhoog steekt, is een determinatiekenmerk van de ereprijsen. Misschien draagt het hartje ook wel bij aan het romantische beeld van Veronica. De naam ereprijs zou overigens niets met deze liefdesbeelden te maken hebben, maar met de enorme genezende kracht bij jeukende huiduitslag. Een koning smeerde een middel met daarin de ereprijs over zijn hele lichaam, en hij genas. Daardoor wordt de plant vanaf ca. 1500 ereprijs genoemd. Of de ereprijs ook hartenpijnen verzacht, daarover zingt Vreeswijk helaas niet.

Schimmels en het Wood Wide Web

José Langens

Netwerk

Uit recent onderzoek wordt het steeds duidelijker dat alles in de natuur nog veel meer samenhangt dan we lang dachten. De Duitse boswachter Peter Wohlleben kwam in zijn boek *'Het verborgen leven van bomen'* tot de conclusie dat bomen via hun wortels en wortelharen met elkaar niet alleen voedingsstoffen en suikers uitwisselen, maar ook chemische signalen, bijvoorbeeld wanneer er gevaar dreigt door een aanval van insecten. Volwassen bomen leveren suikers aan hun eigen nazaten, die zelf nog te weinig zonlicht op kunnen vangen om via de fotosynthese de suikers aan te maken die nodig zijn voor hun groei. Maar, hoewel de wortels van een boom ver kunnen reiken, is dat vaak niet voldoende om gedurende hun hele leven zichzelf te voorzien van de benodigde voedingsstoffen uit de bodem. Ze kunnen zich immers niet verplaatsen als de omstandigheden minder gunstig worden. Al zo'n 420 miljoen jaar geleden, toen de eerste planten zich vanuit de zee op het land vestigden, gingen ze daarom een samenwerking aan met schimmels.

Onzichtbare draden

Schimmels bestaan uit een netwerk van voor het oog onzichtbare draden, de zwamdraden of hyfen, die grotendeels in de bodem verborgen liggen. Eén kubieke centimeter bosgrond kan honderden meters tot enkele kilometers aan schimmeldraden bevatten. Door met schimmels samen te werken komt er voor bomen en planten een enorm netwerk ter beschikking, dat véél verder reikt dan hun eigen wortelstelsel.

Symbiose

Schimmels zijn opruimers in de natuur. Ze zijn in staat om dode organismen af te breken en om te zetten naar hun oorspronkelijke elementen, waardoor die weer ter beschikking komen van de natuur. Planten daarentegen kunnen via fotosynthese zonlicht omzetten in suikers, iets waartoe schimmels niet in staat zijn omdat ze geen bladgroen bezitten. Door een relatie aan te gaan met elkaar, kunnen schimmels water, koolstof, stikstof en andere voedingsstoffen en mineralen leveren aan bomen. Via het schimmelnetwerk kan de opnamecapaciteit van water met zo'n 700% toenemen. In ruil daarvoor leveren de bomen suikers en vitamines terug aan de schimmels. Beiden hebben dus voordeel van deze uitwisseling. Bijna alle planten op de wereld (men schat zo'n 95%) leven in hun natuurlijke omgeving in een relatie met schimmels.

Wood Wide Web

Dit enorme, ondergrondse netwerk van schimmeldraden dat plantenwortels met elkaar verbindt, wordt aangeduid als het *Wood Wide Web*, niet in de laatste plaats vanwege de capaciteit om signalen uit te wisselen. Er wordt steeds meer onderzoek naar gedaan en dat leidt tot meer inzichten over de relatie tussen planten en schimmels. Het belang van een gezonde bodem, waarin volop leven is van allerlei organismen, is bekend, en de rol daarvan van de schimmeldraden, het mycelium, wordt steeds evidentier. Het schimmeln netwerk neemt een essentiële plaats in het ecosysteem in relatie tot planten. Planten kunnen ook groeien zonder symbiose met schimmels, mits er voldoende voedsel aanwezig is of wordt toegediend van buitenaf, bijvoorbeeld door de mens in de vorm van (kunst-) mest. Biologische boeren bevestigen echter dat hun planten die op een natuurlijke bodem groeien, robuuster zijn en een betere afweer hebben dan die op een akker staan die gevoed wordt met kunstmest. Voor veel plantensoorten zijn schimmels eigenlijk onmisbaar voor een gezonde ontwikkeling. Daarom zal een boom die met afgeknipte worteltoppen wordt geplant langs een straat met een verdichte bodem, die ook nog eens vol kabels en buizen ligt, geen lang en gezond leven beschoren zijn. Hij kan immers niet de benodigde wortels aanmaken en mist bovendien de aanvoer van voedingsstoffen via het schimmeln netwerk, de schimmels zelf, van een sterke soortgenoten of van een moederboom. Ook het uitplanten van bomen (wederom met afgeknipte worteltopjes) bij het aanleggen van zogenaamd 'robuuste' bossen, zoals tegenwoordig de trend is, zal hoogstwaarschijnlijk niet leiden tot een mooi natuurlijk bos, zolang het schimmeln netwerk niet terug op orde is en bomen weer met de schimmels en met elkaar én hun nazaten verbonden zijn, en stoffen en signalen kunnen uitwisselen.



Schimmeln netwerken verbinden bomen en nazaten met elkaar (foto Saxifraga L. Rommelaars)

Paddenstoelen

Veel van de paddenstoelen die wij in de bossen en bermen tegenkomen, leven ook in zo'n uitwisselingsrelatie met levende bomen en maken dus deel uit van dit Wood Wide Web. Sommige soorten zijn 'monogaam' en beperken hun uitwisseling tot slechts één soort. Bijvoorbeeld de Kaneelkleurige melkzwam doet het alleen met de Zomereik. Anderen hebben relaties met enkele, of met meerdere soorten zoals het Gewoon eekhoortjesbrood dat we bij meerdere loofbomen en soms ook naaldbomen aantreffen. Hun hyfen groeien om of soms ook in de wortelharen van hun partnerboom. Dit noemt men mycorrhiza-paddenstoelen, van het Griekse *Mukès* (zwam) en *rhiza* (wortel). Zwammen die bomen doden (parasieten) of die alleen leven van dood materiaal (saprofyten) hebben echter ook een essentiële rol in de natuur en in het schimmelnetwerk. Ze ruimen immers zwakke en dode bomen op, helpen mee ze af te breken tot hun elementen, en leveren daarmee de voedingsstoffen en mineralen terug aan de natuur, zodat die weer via o.a. het schimmelnetwerk getransporteerd kunnen worden naar daar, waar ze nodig zijn. Dus als je tijdens je wandeling een paddenstoel tegenkomt, denk dan eens aan die miljoenen kilometers aan schimmeldraden van het *Wood Wide Web*, dat zich onder je voeten in de bodem uitstrekt als een communicatie- en uitwisselingsnetwerk tussen organismen onderling en met andere soorten.



*Gewoon eekhoortjesbrood leeft in symbiose met beuk, eik, berk of kastanje, en soms ook met den of spar.
(foto J. Langens)*

Meer info

Voor wie er meer over wil lezen is het genoemde boek van Peter Wohlleben, 'Het verborgen leven van bomen' een aanrader. Het boek is ook verfilmd en te zien in de bioscoop. Een ander interessant boek over dit onderwerp is dat van Merlin Sheldrake met de titel 'Verweven leven: de verborgen wereld van schimmels'. Op Netflix is de film 'Fantastic fungi' te bekijken, een Amerikaanse film-documentaire over toepassingen van het schimmeldradennetwerk voor de mens. En als je googelt op 'Wood Wide Web' of 'mycorrhiza-schimmel' vind je ook allerlei filmpjes en interessante artikelen.

Recensie: De Voorste Stroom van Moerenburg tot Durendael

Alie Stofberg

Bladeren, lezen, wandelen

Een boek om in te bladeren, te lezen en daarna de wandelschoenen aan te trekken! Eind 2021 verscheen *De Voorste Stroom van Moerenburg tot Durendael*, met als intrigerende ondertitel:

Een ondergewaardeerd beekdal. Een kloek en fraai vormgegeven boek! Maar hoezo, ondergewaardeerd beekdal? Zo'n zin nodigt direct uit tot bladeren, kijken en lezen.

De eerste drie hoofdstukken vertellen de oudste geschiedenis van dit beekdal. Miljoenen jaren geleden werd de basis gelegd voor het beekdal zoals we dat nu kennen. Tussen toen en nu ligt een eeuwenlange periode van bewoning door de mens, waarin het ingrijpen van onze voorouders in het landschap tot op de dag doorwerkt in het beekdal anno 2022.

Beekdal met potentie

Het beekdal van de Voorste Stroom ligt tussen Tilburg en Oisterwijk. Het is qua oppervlakte klein en wordt omgeven door grote en veel bekendere natuurgebieden als De Brand en De Kampina. Toch heeft het beekdal van de Voorste Stroom veel

potentie, maar dan zal het waterpeil flink omhoog moeten en de beek meer ruimte moeten krijgen om weer te meanderen. Als deze ingrepen in het beekdal worden toegepast, is het mogelijk om de gevolgen van het vroegere gebruik van het beekdal enigszins te herstellen. Eeuwenlang heeft het potstalsysteem zijn stempel op het beekdal en omringende gronden gedrukt. Door de komst van de kunstmest rond 1890 werd het gebruik van de gronden drastisch veranderd. Men kon het land nu op een andere manier gebruiken. Heidevelden waren niet meer nodig en werden omgezet in grasland. Men ging ook de beekdalen intensiever gebruiken voor koeien. Dat leverde veel problemen op, want daar lagen de doorstroommoerassen. Dus veel te nat voor koeien. Door middel van vele slootjes probeerde men het beekdal te ontwateren. Dat was een lastige opgave, gezien de rijke kwel uit de flanken van het beekdal. In de jaren zestig van de vorige eeuw ging men het waterprobleem op een drastische wijze te lijf. Door de beek recht te trekken, uit te diepen en het profiel te verbreden stroomde het kwelwater makkelijker naar de beek. Bovendien werd het beekwater door deze ingrepen nog sneller afgevoerd. Dit had als gevolg dat de gronden bij de beek steeds droger werden. Op de kaartjes in hoofdstuk drie is dit proces goed te volgen. Naast het ingrijpen in de natuurlijke loop van de beek, zijn er ook wegen – denk aan de A65 en A58 – en de uitbreidingen van steden en dorpen die een zware wissel op dit beekdal hebben getrokken.

Negatieve spiraal keren?

Dat al deze drastische ingrepen zeer grote gevolgen hebben gehad en nog hebben voor de planten en dieren die in en om het beekdal leefden en leven, spreekt vanzelf.

Is deze negatieve spiraal nog enigszins te keren? Gelukkig wel!

Zo'n 30 jaar geleden kwam de provincie Noord-Brabant met het plan dat het gebied tussen Tilburg en Oisterwijk weer teruggegeven moest worden aan de natuur. De boeren en grondeigenaren zaten hier niet op te wachten. Toch is het gelukt om alle partijen op één lijn te krijgen. Met als resultaat meer ruimte voor de beek en een hogere waterstand, waardoor er een prachtig beekdal met een rijke variatie in kleine landschapselementen ontstond, zoals graslandjes, bos, heide, akkers, poelen. Bij dit enorme project zijn veel partijen betrokken, zoals de gemeenten Tilburg en Oisterwijk, het Brabants Landschap, het Waterschap de Dommel, boeren, particulieren, de Stichting behoud Moerenburg en, met name, de Stichting Duurzaamheidsvallei. De mensen achter deze stichting hebben zich met succes en grote volharding jarenlang ingezet - en nog steeds - voor het behoud en uitbreiding van kleine landschapselementen.

Onbekende Brabantse parel

Het boek toont aan dat dit beekdal veel potentie heeft voor wat betreft een grote diversiteit in landschapstypen met de bijbehorende flora en fauna. In veertien hoofdstukken met tekst en beeld, verzorgd door vele deskundige auteurs,

wordt verleden, heden en toekomst van dit beekdal geschetst. Hoofdstuk 13 besteedt aandacht aan boeren, bewoners en bezoekers van het beekdal. Vandaag de dag is het niet meer vanzelfsprekend dat het buitengebied automatisch boerenland is. Het buitengebied wordt nu gedeeld door boeren, bewoners in gerestaureerde voormalige boerderijen en in nieuwgebouwde huizen, en recreanten zoals wandelaars en fietsers. Het buitengebied is dus naast het oorspronkelijke agrarisch gebruik erg multifunctioneel geworden door bewoning, natuur en recreatie. Wat dit voor de toekomst zal betekenen, is ongewis. Wel is de hoop dat het landschap met zijn open karakter, waarin het beekdal optimaal tot zijn recht blijft komen, behouden blijft. Als bewoner van dit stroomgebied krijg ik heel sterk het gevoel dat ik niet alleen maar moet kijken, lezen en bladeren in dit boek, vol met goed leesbare teksten en omlijst met prachtige foto's en kaarten. Het boek nodigt ook uit om de wandelschoenen aan te trekken, de loop en verrekijker mee te nemen en vooral te gaan genieten van dit prachtige gebied tussen Tilburg en Oisterwijk! Alleen op die manier zal de onbekendheid van deze Brabantse parel worden weggenomen, zodat de onwetendheid en daarmee de onderwaardering van dit gebied worden omgebogen tot de waardering die het verdient. Dat is de grote kracht van dit boek.



Omslag van het boek

De Voorste Stroom van Moerenburg tot Durendael.

Een ondergewaardeerd beekdal.

Stichting Duurzaamheidsvallei met medewerking van Vereniging Behoud Moerenburg,
2021

ISBN 978-94-92576-47-7

Het boek is voor € 29,95 te koop bij onder andere Livius, Gianotten en Boekhandel
Oisterwijk alsmede bij Public Publishers (via de website).

Rob Vereijken

Afgedekt holletje

Marlieke van Woerkom had in de nazomer van 2020 afgedekte holletjes in haar moestuin gevonden. Omdat er geen reactie was binnengekomen, had ik de foto's met de stukjes hout naar Annemarie van Diepenbeek gestuurd. Zij weet ontzettend veel van diersporen en mogelijk zou zij kunnen helpen. Hoewel de gaatjes groter waren dan in de eerdere beschrijving vermeld, vond Annemarie de 2,5 cm toch nog aan de kleine kant voor bijvoorbeeld een bosmuis. Dat zou meer passen bij een spitsmuis, maar ook bij dat dier heeft zij nooit iets gelezen over het afdekken van holletjes. Het is haar ook niet bekend of woelmuizen dit doen, maar toch denkt zij dat dit soort gedrag vooral bij muizen past. Met kersenpitten, nootjes e.d. kunnen ze erg in de weer zijn; het lijkt wel of ze er aardigheid in hebben dingen in hun bek te verplaatsen. Normaliter doen ze dat om voedselvoorradjes aan te leggen, maar misschien is het instinctief ook zo iets geweest met die schorsstukjes. Misschien gemeend dat het voedsel was en dat het niet in het holletje was weg te werken omdat de stukjes te groot waren? Dit is puur speculatief, want ook Annemarie kan niks anders bedenken.



Holletje met houtsnippers afgedekt (foto M. van Woerkom)

Knobbelzwaan in stadscentrum

Op zaterdag 12 februari bracht Bob Cremers een bezoek aan Natuurmuseum Rotterdam. Op de zeer drukke Westersingel zat een Knobbelzwaan aan de waterkant. Dat zorgde meteen voor veel bekijks. Bob ziet regelmatig Knobbelzwanen op grote plassen, zoals ook bij de IJzeren vrouw bij Den Bosch. Nu vraagt hij zich af of het meer voorkomt dat Knobbelzwanen in het centrum van een stad voorkomen. In de stadsdrukke ziet hij het dier dan ook nooit. Welke stadse vogelaar kan hem helpen?



Knobbelzwaan in Rotterdam. (foto B. Cremers)

Reacties en nieuwe vragen

Weet je meer over het voorkomen van Knobbelzwanen in de stadscentra, of voel je zelf een nieuwe vraag opborrelen, stuur je reactie dan tijdig in. Alle berichten met nieuwe vragen of onbekende waarnemingen zijn van harte welkom

(☎ 06-83125218 of ✉ rob.vereijken@planet.nl).

Reacties tot 17 mei 2022 kunnen in de volgende aflevering verwerkt worden.

Coördinatoren van de werkgroepen:

Dongevallei:	Guido Stooker 06 - 12215643 dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Marcelle Leoné 013 - 4557220 fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Hanneke Bogaerts 013 - 4557220 hbogaerts@home.nl
Insecten:	Theo Peeters 013 - 4560116 insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade 06 - 53941104 kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Maarten Mandos 013 - 5050930 mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens 06 - 27042960 paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps 013 - 5347070 plaggroep-knnv-tilburg@hotmail.nl
Planten:	Loes van Gorp 013 - 5423672 planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken 013 - 5438841 stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans 013 - 5362107 vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Vacature Tijdelijk 013 - 5436541

Contributie:

Gewone leden	: € 30,00
Huisgenootleden	: € 12,50
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg
013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl
Rekeningnummer van de afdeling:
NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg
Opzegging van het lidmaatschap vóór 1 november bij de secretaris.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg

